

ג'ואנג דזה

13 קטעים

[עץ גדול]

הַיְי שֶׁהָ אָמַר לְג'וֹאֲנַגְדְּזֶה: "יֵשׁ לִי עֵץ גְּדוֹל. אֲנִישִׁים קוֹרְאִים לוֹ שׁוֹ. הַגְּזַע שֶׁלּוֹ מְסוּקָס וּמְיֻבָּל, וְהוּא לֹא מֵתָאִים לְחַבְל־כְּנָאִים; עֲנַפְיָו מְפוֹתְלִים וְעֻקְמוּמִים – וְהוּא לֹא מֵתָאִים לְמַחּוּגָה וְסֵרְגַל. אֵילוֹ עֵמֵד בְּצַד הַדֶּרֶךְ, לֹא הִיָּה הַנְּגֵר נוֹתֵן בּוֹ מִבֶּט. דְּבָרֶיךָ הַיּוֹם, אֲדוֹנֵי, גְּדוֹלִים וְחִסְרֵי תוֹעֵלָת, וְאֵין אִישׁ שֶׁלֹּא יִדְחָה אוֹתָם."

אָמַר ג'וֹאֲנַגְדְּזֶה: "הָאֵם לֹא רָאִיתָ מְעוֹלָם חֲתוּל בָּר אוֹ גִירִית? רוֹבְצִים וְאוֹרְכִים לְטֶרֶף, מְזַנְקִים לִימִין אוֹ לְשִׁמְאַל, לְמַעַלָּה אוֹ לְמַטָּה, עַד שֶׁהֵם נוֹפְלִים בְּרֶשֶׁת, וּמֵתִים בְּפַח יְקוּשׁ. וְלַעֲזוּמַת זֹאת הֵיאֵק – גְּדוֹל כְּמוֹ עֵנָן תְּלוּי בְּשָׁמַיִם. הוּא מְסוּגֵל לְהִיּוֹת גְּדוֹל, אֲבָל לֹא מְסוּגֵל לְתַפּוֹס חוֹלְדוֹת. וְהֵנָּה לָךְ, אֲדוֹנֵי, יֵשׁ עֵץ גְּדוֹל, וְאֵתָּה מְקוֹנֵן שְׂאֵין בּוֹ תוֹעֵלָת. מְדוּעַ לֹא תִשְׁתּוֹל אוֹתוֹ בְּאַרְץ אֵין־בְּה־כְּלוּם, בְּעֶרְבוֹת רֵיק מְרַחְבִּים, תִּשְׁהָה לְצִידוֹ בְּאַפְס מְעֵשָׂה, וְתִירְדָם תַּחֲתוֹ בְּלֹא דֹאגָה."

[גוף אחד]

אַרְבַּעַת הָאֲדוֹנִים סָה, יוֹ, לֵי וְלָאֵי שׁוֹחַחוּ וְאָמְרוּ: "מִי מְסוּגֵל לְחִשׁוֹב אֵת הָאֵין לְרֹאשׁוֹ, אֵת הַחַיִּים לְעֵמוֹד הַשְּׁדֵרָה שֶׁלּוֹ, וְאֵת הַמּוֹוֹת לְעֵצָם הַזֵּנֵב שֶׁלּוֹ? מִי יוֹדַע שֶׁהַחַיִּים וְהַמֵּתִים, הַקֵּיִימִים וְהַנִּשְׁכַּחִים, כּוֹלָם גּוֹף אֶחָד? הָאִישׁ הַזֶּה יִהְיֶה חֵבֵר שֶׁלָּנוּ!" אַרְבַּעַתָם הִסְתַּכְּלוּ זֶה בְּזֶה וְחִיִּיכוּ, אִישׁ מֵהֵם לֹא הִתְנַגַּד בְּלָבוֹ, וְכַךְ הֵם נִעְשׂוּ חֵבֵרִים.

עַד מְהֵרָה נִפְל מֵר יוֹ' לְמִשְׁכָּב, וּמֵר סָה בָּא לְשִׁאוֹל לְשִׁלוּמוֹ.
 "מוֹפְלֵא הוּא יוֹצֵר הַדְּבָרִים! אֵיךְ הוּא עֹשֶׂה אוֹתִי עֻקּוֹם כֹּל כַּךְ – חֲטוּטֶרֶת בְּגַב, וְחֲמִשַׁת הַצִּינּוֹרוֹת מְעֵלִיָּה, הַסְּנַטֵר בְּטַבּוֹר, הַכְּתָף מְעַל הָרֹאשׁ, וְחוֹלִיּוֹת הַצּוּוֹאֵר מְצַבִּיעוֹת לְשָׁמַיִם. מִשְׁהוֹ הַשְּׁתַּבֵּשׁ אֲצִלִּי בְּמִיּוֹזֵג הֵיָיִן וְהֵיאֲנַג."

בְּלָב פְּנוּי מְדֹאגָה וּבְאַפְס מְעֵשָׂה קִירְטַע אֵל הַבָּאֵר וְהַסְתַּכְּל בְּכּוּוֹאֵתוֹ. "אָהָה!

יוצר הדברים ממשיך לעקם אותי!"
 "זה מרגיז אותך?" שאל מר סה.

"לא, מה יש כאן להתרגז? נניח שהוא יהפוך בהדרגה את כתפי השמאלית לתרנגול, אז אקצוב בה את הלילה; או את כתפי הימנית לאבן-קלע, ואז אצוד בה ינשוף לצלייה; או את עצם הזנב שלי לכרכרה, ואת רוחי לסוס, אז לא אזדקק עוד לשום כלי רכב אחר. יתר על כן, כשאדם מקבל את חייו זה הרגע שלו, ובאבדו אותם הוא זורם עם הדברים; מי שידוע למצוא לו שלווה ברגע ומקום בזרימה, הצער והשמחה לא יכולים לחדור אליו. זה מה שהקדמונים קראו 'להשתחרר מהכבלים'. ומי שלא יכול להשתחרר, הדברים כובלים אותו עוד יותר. וחוץ מזה, כבר מזמן ידוע שהדברים לא יכולים לגבור על השמים, אז מה יש לי להתרגז?"

לא עבר זמן רב ומר לאי חלה; הוא חירחר והתנשף ועמד למות, ואשתו וילדיו עמדו מסביב ובכו. מר לי בא לשאול לשלומו ואמר: "די! תסתלקו! אל תפריעו לתמורה." הוא נשען על הדלת ואמר למר לאי: "גדול הוא מחולל התמורות! מה הוא עומד לעשות ממך? לאן הוא רוצה לשלוח אותך? יעשה ממך כבר של עכברוש? רגל של זכוב?"

"בן שהוריו אומרים לו ללכת – הולך, אם למזרח ואם למערב, אם לדרום ואם לצפון. רק פקודתם לנגד עיניו. היין והיאנג לגבי האדם הם יותר מאב ואם, והנה הם דוחקים בי למות, ותהיה זו עזות פנים מצדי לא להקשיב להם, מה הם אשמים? הרגב הגדול העמים עלי צורה, הלאה אותי בחיים, הבטיל אותי בזיקנה, מניח לי במוות. החיים היו טובים בעיני, ומאותה סיבה המוות טוב בעיני. אילו היה החרש הגדול בימינו מתיך מתכת, והמתכת היתה קופצת וצועקת, 'אני מוכרחה להיות מוֹיֵה',¹ ברור שהחרש היה חושב אותה למתכת לא מוצלחת. יצא לי במקרה צורה של בן אדם, ואילו אמרתי, 'רק בן אדם, רק בן אדם!' מחולל התמורות בוודאי היה חושב אותי לאיש לא מוצלח. הרי השמים והארץ הם כור היתוך גדול, ומחולל התמורות חָרֵשׁ גדול, אז לאן לא ייתכן שאלך? אשקע בשינה עמוקה, ופתאום אתעורר."

1 חרב מהוללת שנקראה על שם אשתו של חרש חרבות גדול בסוף המאה השישית לפנה"ס. סיפור מאוחר (מאה רביעית לספירה) עליה אפשר למצוא ב"המלומד והזונה: אנתולוגיה של סיפורים סיניים" (כתר, 1995).

[כמה גדול הים]

עונת מי הסתיו הגיעה, מאות נחלים נשפכו אל הנהר הצהוב, והזרימה המוגברת התפיחה אותו כל כך שמהגדה האחת לא היה אפשר להבחין בין סוס ופרה על הגדה השנייה. לכו של רוזן הנהר התרונו, והוא חשב שכל יפי העולם מתמצה בו. הוא זרם עם המים מזרחה והגיע לים הצפוני; השקיף למזרח, וכשלא ראה את קצה המים, לראשונה נפלו פניו. רוזן הנהר שלח מבט רחוק לעבר רו,² נאנח ואמר: "הפתגם העממי, 'שמע מאה דברים על הדרך, וחשב שאיש לא ישווה לו', עלי הוא נאמר. יתר על כן, שמעתי פעם אנשים ממעיטים בשמעו של קונפוציוס, ומזלזלים בצדקתו של בו אי,³ ובהתחלה לא האמנתי להם; אבל עכשיו שאני תופס כמה קשה לשים לך גבולות, אם לא אבוא להיות תלמיד בשעריך, יכולע לי, לעד אהיה ללעג בעיני אנשי הנתיב הגדול."

"עם צפרדע בכאר אי אפשר לדבר על הים הגדול," אמר רו מן הים הצפוני, "שכן היא כלואה בין קירות הבאר; עם יבחושי קיץ אי אפשר לדבר על קרח, שכן הם מוגבלים לעונה אחת; עם מלומד צר מבט אי אפשר לדבר על הדרך, שכן הוא כבול לתורתו. ואילו אתה, משיצאת מבין גדותיך, ראית את הים הגדול, והבנת כמה אתה עלוב, איתך אפשר לדבר על המארג הגדול. ממקווי המים העולם, אין גדול מהים, ריבוא הנהרות זורמים אליו – איש לא יודע מתי זה ייפסק – והוא לא מתמלא; מימיו מתנקזים לְיָ לְו' – איש לא יודע מתי זה ייגמר – והוא לא מתרוקן. הוא לא משתנה באביב ובסתיו, הוא לא מכיר שיטפונות או חורבה, ואין לאמור פי כמה הוא גדול מהיאנגצה או הנהר הצהוב. אבל מעולם לא ראיתי בזה סיבה להיחשב גדול בעיני, שהרי גופי נמצא בין השמים והארץ, ומקבל את הצי' שלו מהיין והיאנג, ודומה אפוא לאבן קטנה או עץ קטן על הר גדול; וכיוון שאני בין המכירים בקטנותם, איך אני יכול להיחשב גדול בעיני? אם מודדים את השטח שמבפנים לארבעת הימים בהשוואה לכל מה שנמצא בין שמים וארץ, האם הוא לא דומה לחור נמלים בשדה בוץ רחב ידיים? ואם מודדים את מדינות המרכז בהשוואה לשטח שבפנים לארבעת הימים, האם הוא לא דומה לגרגר אורז בממגורה ענקית? כשמציינים את מספר הדברים בעולם מדברים על 'ריבוא', והאדם אינו אלא אחד מהם. בתשעה המחוזות שבהם בני אדם גרים, דגנים למאכל צומחים, ויש תנועה של סירות וכרכרות, איש אחד לא תופס אלא מקום אחד, האם זה לא דומה לקצה שערה על גופו של סוס? מה שחמשת

2 האל של הים הצפוני.

3 איש מופת שהיה מוכן למות ברעב ובלבד שלא ייאלץ לשרת שליטי רשע.

הקיסרים מסרו, שלושת המלכים נלחמו עליו, אנשי המוסר חששו בעטיו, אבירי האחריות עמלו בשבילו – הכל איננו אלא זה. בו אי ויתר על זה ועשה לעצמו שם, קונפוציוס דיבר על זה ונחשב משכיל; הם נחשבו גדולים בעיניהם – האם הם לא דומים בזאת לך, שלא מכבר חשבת שאתה הגדול במקווי המים?"

[כשכוש בזנב]

ג'ואנג דזה ישב על גדת הנהר פו ודג בחכה, ומלך צ'ו שלח אליו שניים משריו לומר לו: "אני מבקש להפקיד בידיך את ניהול ממלכתך."
 ג'ואנג דזה החזיק בחכה, ובלי להפנות את מבטו אמר: "שמעתי שבצ'ו יש צב אלוהי שמת כבר לפני שלושת אלפים שנה, והמלך נוצר אותו בארמונו, עטוף בד בתוך תיבת קנים. הצב הזה, מוטב לו להיות מת, שיכבדו את עצמותיו המשומרות, או להיות חי ולכשכש בזנבו בבוץ?"
 "מוטב לו להיות ולכשכש בזנבו בבוץ," אמרו שני השרים.
 "לכו לכם!" אמר ג'ואנג דזה, "אני אכשכש בזנבי בבוץ."

[ראש ממשלה]

הַיְי שֶׁה שִׁימֵש כְּרֹאשׁ מִמְשָׁלָה בְּלִיאֲנַג, וְג'וֹאֲנַג דְּזֶה הֵלֵךְ לְבַקֵּר אוֹתוֹ. מִיִּשְׁהוּ אָמַר לְהַיְי שֶׁה: "ג'וֹאֲנַג דְּזֶה בֵּא. הוּא רוֹצֵה לְהִיּוֹת רֹאשׁ מִמְשָׁלָה בְּמִקּוֹמְךָ." לְמִשְׁמַע דְּבָרָיו נִמְלֵא הַיְי שֶׁה אִימָה וְסָרַק אֶת הַמְדִינָה שְׁלוֹשָׁה יָמִים וְשְׁלוֹשָׁה לַיְלוֹת.
 ג'וֹאֲנַג דְּזֶה בֵּא אֵלָיו וְאָמַר: "בְּדֵרוֹם יֵשׁ צִיפּוֹר שֶׁנִּקְרָאת יוֹ'אֲן-צ'וֹ, שִׁמְעַת עֲלֶיהָ? הַצִּיפּוֹר הַזֹּאת יוֹצֵאת מֵהֵימָּה הַדְּרוֹמִי וְעַפָּה אֵל הֵימָּה הַצְּפוֹנִי, וְלֹא עוֹצֵרֶת אֵלָּא עַל עֵצִי וּוְ-טוֹנַג וְלֹא אוֹכֵלֶת אֵלָּא אֶת פְּרֵי הַלֵּיָן, וְלֹא שׁוֹתָה אֵלָּא מֵהַמַּעֲיִינֹת הַמְתוֹקִים. יִנְשׂוּף אֶחָד מִצָּא פֶּגֶר רְקוֹב שֶׁל עֵכְבְּרוֹשׁ, וְכִשְׁהִי'וֹ'אֲן-צ'וֹ עַפָּה מַעֲלִיּוֹ הָרִים אֶת עֵינָיו וְאָמַר לֵה 'עוֹפֵי עוֹפֵי מִפֵּה!' הֵאֵם אַתָּה רוֹצֵה לְהַעִיף אוֹתִי מֵהַמְדִינָה לִיאֲנַג שֶׁלְךָ?"

[מלקי טחורים]

בְּמְדִינַת סוֹנַג הִיּוּ אִישׁ בְּשֵׁם צֶאֶן שֶׁאֲנַג, וְמִלְךְ סוֹנַג שֶׁלַח אוֹתוֹ כְּשֶׁגָּרִיר לְצ'וֹן. כְּשִׁיִּצֵּא לְדֶרֶךְ קִיבֵל מִרְכָּבוֹת אַחְדוֹת, אֲבָל הוּא מִצָּא חָן בְּעֵינָיו מֶלֶךְ צ'וֹן, וְזֶה הָעֵנִיִּק לֹו עוֹד מֵאֵה מִרְכָּבוֹת. כְּשֶׁחָזַר לְסוֹנַג פָּגַשׁ אֶת ג'וֹאֲנַג דְּזֶה וְאָמַר לוֹ: "לְגוֹר בְּסַמְטָה צָרָה בְּכַפֵּר עֲלוֹב, בְּמִצּוֹקֵת רַעֲב וּמַחֲלָה, לְקִלּוֹעַ אֶת סַנְדְּלֵי בְּעֵצִי, צְמוֹק גְּרוֹן וְצָהוֹב פָּנִים – בְּזֶה אֲנִי לֹא מִצְטִיִּן. אֲבָל לְזָכוֹת בְּהַכְרָה מֵאֲדוֹנֵי רִיבּוֹא מִרְכָּבוֹת וְלְחָזוֹר מִמֶּנּוּ עִם מֵאֵה – בְּזֶה אֲנִי טוֹב."

"כשמלך צ'ין חולה הוא קורא לרופאים." אמר ג'ואנג דזה, "מי שמנקז שלפוחית או מייבש מורסה מקבל מרכבה אחת, ומי שמלקק לו את הטחורים מקבל חמש; ככל שהוא מטפל בו נמוך יותר ככה גדל מספר המרכבות. האם טיפלת לו בטחורים אדוני? איך קיבלת כל כך הרבה מרכבות? תסתלק מכאן!"

[הגולגולת]

ג'ואנג דזה היה בדרכו לצ'ין וראה גולגולת חלולה שהתייבשה אבל שימרה את צורתה. הוא נגע בה בשוטו ושאל: "האם הגעת לזה משום שחמדת את החיים ואיבדת את התבונה? או משום שהיתה לך יד בהרס של מדינה והוציאו אותך להורג בגרוזן? או משום שעשית משהו רע, והבאת קלון על אביך ואמך, אשתך וילדיך? או משום שנספית ברעב ובקור? או משום שמלאו ימיך?" הוא גמר לדבר, לקח את הגולגולת, עשה אותה כר לראשו ונרדם. בחצי הלילה הופיעה הגולגולת בחלומו ואמרה: "מהפטופטים שלך דומה שאתה מאבירי הפולמוס. אני חושב על מה שדיברת, וזה הכל מעמסות החיים, כשמתים זה איננו. אתה רוצה לשמוע את דברי על המוות?"

"אכן," אמר ג'ואנג דזה.

"למתים," אמרה הגולגולת, "אין אדונים ממעל, ואין משרתים מתחת, וגם אין עניינים של ארבע העונות; השמים והארץ הם אביב וסתיו בעיניו – נחת ורווחה שאפילו שמחת מלך שפניו לדרום⁴ לא עולה עליהן.

ג'ואנג דזה לא האמין לו ואמר: "אילו שכנעתי את שר הגורל להחזיר את גופך לחיים, לתת לו עצמות, בשר ועור, להשיב אותך לאביך ואמך, אשתך וילדיך, ידידיך ומכיריך, היית רוצה בזאת?"

הגולגולת קימטה את מצחה ואמרה: "איך אני יכול לוותר על שמחה של מלך שפניו לדרום ולשוב לעמול ולהתייגע בין בני האדם?"

[איפה הדרך]

החכם מהעיר המזרחית שאל את ג'ואנג דזה: "מה שנקרא דרך, איפה הוא נמצא?"

"אין מקום שהוא לא נמצא," אמר ג'ואנג דזה.

"התשובה מתקבלת, בתנאי שתדייק."

"הוא נמצא בצרצר ובנמלה."

4 המלך (או המארח) יושב תמיד פניו לדרום, ונתיניו (או האורח) פונים לצפון.

"מה, כל כך נמוך?"
 "הוא נמצא ביבלית האורז."
 "מה, עוד יותר נמוך?"
 "הוא נמצא באריחי חרס."
 "מה, הכי נמוך?"
 "הוא נמצא בחרא ובשתן."
 החכם מהעיר המזרחית לא השיב.

[כתם]

ג'ואנג דוה השתתף בלוויה וכשעבר ליד קברו של הָוִי שָה פנה לאחור ואמר לתלמידיו: "בעיר יינג היה איש שטיפת סיד, דקה ככנף זבוב, הכתימה את קצה אפו, והוא ביקש את הנגר שָה להסיר אותה. הנגר הניף את הגרזן בשריקת רוח וחתך. הכתם נעלם לגמרי, האף לא נפגע, והאיש מיינג עמד, ודבר לא ניכר בפניו. יו'אן, שליט סונג, שמע על זה, קרא אליו את הנגר שָה ואמר: 'אולי תנסה לעשות את זה עלי.' 'פעם הייתי מסוגל לחתוך ככה,' אמר הנגר שָה, 'אבל החומר שלי כבר מת מזמן.' מאז שמת הָוִי שָה, אין לי חומר לעבור עליו, אין לי עם מי לדבר."

[הקפה]

משפחתו של ג'ואנג ג'ו היתה ענייה. הוא הלך אפוא לממונה על הנהר לבקש דוחן בהקפה. אמר לו הממונה: "כמובן. ברגע שאקבל את המסים מאחוזתי אלוה לך שלוש מאות זהובים. מקובל עליך?" פניו של ג'ואנג ג'ו האדימו מכעס והוא אמר: "בדרכי הנה שמעתי מישהו קורא, פניתי להסתכל וראיתי דג כסיף בחרין שהותירו גלגלי הכרכרה. 'דג כסיף!' אמרתי לו, 'מה אתה עושה פה?' והוא השיב: 'אני שר הגלים של הים המזרחי, אולי יש לאדוני ספל מים להחיות את נפשי?' ואני אמרתי לו: 'כמובן. אני נוסע עכשיו דרומה לארצות וו ויו'אה, ומשם אני אפנה אליך את מי הנהר המערבי. מקובל עליך?' פניו של הדג האדימו מכעס, והוא אמר: 'איבדתי את סביבתי הקבועה ואין לי איפה להיות. בלי ספל מים לא אשאר בחיים. אם זה מה שאתה אומר, כי אז מוטב שתחפש אותי בחנות לדגים מיובשים.'"

[לתפוס]

מכמורת היא אמצעי לתפוס דגים, ברגע שתופסים את הדג שוכחים את המכמורת; מלכודת היא אמצעי לתפוס ארנבות, ברגע שתופסים את הארנבת שוכחים את המלכודת; מלים הן אמצעי לתפוס רעיונות, ברגע שתופסים את הרעיון שוכחים את המלים. איפה אמצא איש ששכח את המלים, כדי להחליף איתו מלים!

[אפליה]

כשגו'אנג דזה עמד למות רצו תלמידיו לערוך לו לוויה מפוארת. "השמים והארץ יהיו לי ארונות חיצוני ופנימי", אמר ג'ואנג דזה. "השמש והירח – לוחיות האיחד [ג'ייד], הכוכבים והמזלות – פנינים וחרוזים, ריבוא הדברים – מתנות הפרידה. הלא כל מה שנחוץ ללוויה כבר מוכן, ומה יש עוד להוסיף!"
 "אנחנו מפחדים שהעורבים והדיות יאכלו את אדוני", אמרו התלמידים.
 "למעלה יאכלו אותי העורבים והדיות", אמר ג'ואנג דזה, "ולמטה – הנמלים והערצבים. לקחת מאלה ולתת לאלה, מה האפלייה הזאת?"

[תיפוף על גיגית]

אשתו של ג'ואנג דזה מתה. הָיָי שָׁה בא לביקור תנחומים, ומצא את ג'ואנג דזה יושב על הארץ בפישוק רגליים, מתופף על גיגית ושר.
 "היא חיה איתך", אמר הָיָי שָׁה, "גידלה את ילדיך, הזדקנה ומתה. די בכך שאתה לא בוכה, אבל לתופף על גיגית ולשיר, זה לא מוגזם?!"
 "לא כן", אמר ג'ואנג דזה. "כשהיא התחילה למות, אני, כמו כל אדם, לא יכולתי שלא להתאבל! בחנתי את ראשיתה וראיתי את שורשה באין חיים, ולא רק באין חיים, אלא באין צורה, ולא רק באין צורה אלא באין נשמה. במערבולת שבין העמום והמעורפל משהו השתנה ונהיתה נשמה, הצי' השתנה ונהיה צורה, הצורה השתנתה ונהיו חיים, ועכשיו היה עוד שינוי, והיא הלכה אל מותה – כמלווה את ארבע העונות: אביב וסתיו, חורף וקיץ. היא ישנה שְׁלווה באולם הענקי, ואני באבלי הלכתי ובכיתי, ואז תפסתי שאני לא מבין נכון את הגורל, ולכן הפסקתי."

מסינית דן דאור